

**Beantwoording Schriftelijke Vragen de vaste commissie voor Infrastructuur en Waterstaat van de Tweede Kamer over Integrale Circulaire Economie Rapportage (ICER) van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) (Kamerstuk 32852, nr. 138)**

Eind mei wordt de kabinetsreactie op de ICER aan uw Kamer verzonden. Een aantal van de schriftelijke vragen over de ICER zal in de kabinetsreactie beantwoord worden. In de beantwoording van de betreffende vragen wordt daarom naar de kabinetsreactie verwezen. Het gaat voornamelijk om vragen die om een algemene reactie op de bredere trends die de ICER signaleert verzoeken. De kabinetsreactie op de ICER zal hier een inhoudelijke reflectie op bieden.

Vragen en opmerkingen vanuit de fracties en reactie van de bewindspersoon

- 1. De leden van de VVD-fractie lezen dat het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) de aanbeveling doet om milieuschade in de prijzen van producten en diensten te verrekenen. Deze leden vragen zich echter af in welke mate deze milieuschade objectief gemeten zou kunnen worden, zonder dat dit hoge administratieve lasten tot gevolg heeft. Kan de staatssecretaris daarop reflecteren? Hoe zal buitenproportionele kostenstijging van producten en diensten voorkomen kunnen worden?*

Het PBL<sup>1</sup> en het CPB<sup>2</sup> maken bij de bepalingen van milieuschade gebruik van inschattingen van maatschappelijke kosten zoals gepubliceerd in het Handboek Milieuprijzen<sup>3</sup>. Zij concluderen generiek dat het beprijzen van milieuschade de transitie naar een circulaire economie zal versnellen. Het PBL constateert dat de milieuschade in Nederland vooral wordt veroorzaakt bij de verwerking van ruwe grondstoffen naar halffabricaten en dat deze milieuschade sterk gecorreleerd is aan het energieverbruik van deze sectoren. Omdat voor de productie van halffabricaten op basis van secundaire grondstoffen veel minder energie nodig is dan voor de productie van deze halffabricaten uit primaire grondstoffen pleiten zij voor het sterker beprijzen van het energieverbruik in Nederland voor de industrie en/of het belasten van fossiele grondstoffen voor niet energetisch gebruik ten behoeve van de productie van de halffabricaten. Deze wijze van beprijzen zal geen buitenproportionele stijging van de administratieve lasten met zich meebrengen. Beprijzen zorgt aan de ene kant wel voor een kostenstijging voor een deel van de industrie, maar verzilvert aan de andere kant ook milieuwinst en voorkomt daarmee maatschappelijke kosten (zoals gezondheidskosten, kosten om de uitstoot van broeikasgassen te reduceren of compenseren, kosten om drinkwater te reinigen). Bovendien is het zo dat de genoemde milieukosten nu ook betaald worden, maar dan niet bij de aanschaf van een product, maar in termen van gezondheidskosten, de uitstoot van broeikasgassen of bijvoorbeeld bij het reinigen van drinkwater. Gerenommeerde economische instituten zoals de OESO en het CPB<sup>4</sup> noemen ook regelmatig het beprijzen van de milieuschade als de belangrijkste maatregel om de economie te verduurzamen.

- 2. De leden van de VVD-fractie omarmen de ambitie om zo veel mogelijk materiaal te hergebruiken, maar vinden een volledig circulaire economie nog verre toekomstmuziek, waarbij zij in het achterhoofd houden dat een economie zonder enige vorm van afval mogelijk niet realiseerbaar is. Hoe kijkt de staatssecretaris hier tegenaan? In sommige productieprocessen brengt volledig hergebruik onevenredige kosten met zich mee, terwijl de producten die hieruit voortkomen essentieel zijn. Denk hierbij aan productieprocessen met essentiële zeer zorgwekkende stoffen (ZZS). Deze leden vragen rekening te houden met dergelijke conflictsituaties.)*

<sup>1</sup> PBL (2017) Fiscale vergroening: belastingverschuiving van arbeid naar grondstoffen, materialen en afval

<sup>2</sup> CPB Policy Brief (2019) Een belasting op luchtvervuiling in de industrie

<sup>3</sup> CE Delft (2017) Handboek Milieuprijzen

<sup>4</sup> CPB Policy Brief (2018) Beprijs de milieuschade: Circulaire Economie: economie en ecologie in balans

Een circulaire economie vervult een cruciale rol in het behalen van het doel van het klimaatakkoord van Parijs, het tegengaan van biodiversiteitsverlies en milieuvervuiling. Bovendien borgt het sluiten van kringlopen de leveringszekerheid van schaarse grondstoffen. De overschakeling naar een circulaire economie levert nieuwe banen op.

Ook bij het streven naar een volledig circulaire economie in 2050 kan niet uitgesloten worden dat in 2050 bepaalde grondstoffen die essentiële functies vervullen nog niet geheel circulair zijn. Juist om de continuïteit van productieprocessen te waarborgen waarin essentiële grondstoffen toegepast worden, zijn prikkels noodzakelijk om deze grondstoffen zoveel mogelijk in de keten te houden of alternatieven te ontwikkelen.

Mijn beleid is er enerzijds dan ook op gericht om producten zonder ZZS (“safe by design”) te ontwikkelen, maar houdt anderzijds ook rekening met producten die ZZS bevatten. Het kan gaan om ZZS waarvoor inmiddels veiliger alternatieven bestaan en die niet meer in nieuwe producten zijn toegestaan, maar ook om ZZS waarvoor nog geen alternatief bestaat, die een essentiële functie vervullen en daarom nog zijn toegestaan.

Voor metalen die ZZS zijn maar essentiële functies vervullen, zoals kobalt, is terugwinning extra belangrijk, om minder afhankelijk te zijn van mijnbouw, die gepaard gaat met milieubelasting en vaak slechte arbeidsomstandigheden. Als de kosten van terugwinning hoger zijn dan die van primaire grondstof uit mijnbouw, moet regelgeving het voordeel van de primaire grondstof wegnemen. Dat kan bijvoorbeeld met een heffing op de primaire grondstof of met een verplichting voor een minimaal aandeel teruggewonnen grondstof in bepaalde producten. Om effectief te zijn, moet dit op EU-niveau gebeuren. Het is een belangrijk element van mijn inzet bij de opstelling van productiewetgeving die de Europese Commissie heeft aangekondigd in haar Circular Economy Action Plan. Dat de Europese Commissie hierin daadwerkelijk stappen wenst te zetten blijkt uit het recente voorstel voor een Batterijenverordening waarin restricties voor bepaalde schadelijke stoffen zijn opgenomen en waarin een zeker gehalte aan gerecyclede materialen verplicht wordt gesteld, bijvoorbeeld voor kobalt en lithium.

3. *De leden van de VVD-fractie hechten aan zo veel mogelijk synergie tussen bepaald beleid, zodat bedrijven weten waar zij aan toe zijn. Deze leden vragen dan ook wat de mogelijkheden zijn om meer synergie te creëren tussen het circulaire-economiebeleid en het klimaatbeleid. Deze leden merken op dat het klimaatbeleid zich met name richt op uitstoot in Nederland, terwijl het circulaire-economiebeleid vaak om internationale ketens gaat, waar maatregelen tegen uitstoot van CO<sub>2</sub> buiten Nederland worden getroffen en dus ook in het buitenland CO<sub>2</sub>-besparing oplevert.*

Een circulaire economie zonder afval waarin slim wordt omgegaan met grondstoffen is noodzakelijk voor het realiseren van de klimaatopgave: zonder dat halen we onze klimaatdoelstellingen niet. Een circulaire economie draagt bij aan de vermindering van het gebruik van grondstoffen in productieketens en daarom dus ook aan de vermindering van het gebruik van fossiele energiedragers in Nederland en het buitenland. Een aantal circulaire maatregelen is (voorzover die in Nederland broeikasgassen reduceren) daarom reeds onderdeel van het Klimaatakkoord en de Urgenda-maatregelen. Daarnaast benadrukt de Europese Commissie het belang van circulaire economie bij het realiseren van de klimaatopgave. Op 15 en 16 april jl. heb ik op de World Circular Economy Forum (WCEF+Climate) het belang van circulaire economie voor de klimaatdoelen benadrukt. Aangezien veel productie- en waardeketens internationaal zijn, is het belangrijk om ook internationaal hier aandacht voor te hebben.

Om de klimaateffecten van beleidsmaatregelen gericht op circulaire economie (van zowel directe als indirecte emissies) beter in kaart te kunnen brengen, zouden deze op een gestandaardiseerde wijze inzichtelijk gemaakt moeten worden. Een dergelijke methode zou

bij voorkeur (minimaal) op Europees niveau moeten worden ontwikkeld. Het ontwikkelen van zo'n methode is onderdeel van de Nederlandse EU-inzet (zoals opgenomen in het BNC-fiche over het Climate Target Plan) en sluit aan bij de oproep in een recente motie aangenomen bij de behandeling van het Belastingplan (Kamerstuk 35 572, nr. 55). Door inzichtelijk te maken hoeveel en waar reducties plaats vinden, kan vervolgens (klimaat)beleid ontwikkeld worden dat directe en indirecte emissiereducties waardeert zodat het broeikasgasreductiepotentieel van circulaire economie benut kan worden.

4. *De leden van de VVD-fractie hebben vaker vragen gesteld over het als Rijk oppakken van een voortrekkersrol in circulaire inkoop van producten en diensten. Deze leden lezen dat het belang van circulariteitseisen bij inkoop en aanbesteding door het kabinet wordt onderschreven en het Rijk voor zo'n 45 relevante productgroepen inkoopcriteria beschikbaar stelt. Dat stemt deze leden positief. Deze leden vragen bij het opstellen van deze criteria de betreffende bedrijven te betrekken, waaronder ook het midden- en kleinbedrijf. Deze leden vragen daarnaast wanneer deze inkoopcriteria gereed zijn en aan de slag kan worden gegaan met het circulair inkopen en aanbesteden via deze criteria.*

De inkoopcriteria die het Rijk beschikbaar stelt, zijn online beschikbaar<sup>5</sup>. Jaarlijks vindt een actualisatieproces plaats waarbij de MVI-criteria worden beoordeeld en waar nodig aangepast. Bij het actualisatieproces wordt onder andere gekeken naar succesvol toegepaste criteria in de inkooppraktijk, gebruikerservaringen met de criteriadocumenten, waaronder feedback van marktpartijen en brancheorganisaties, ontwikkelingen op het gebied van Europese Green Public Procurement Criteria en ontwikkelingen aangaande wet- en regelgeving en normen.

Bij de actualisatie wordt circulariteit als belangrijk thema steeds meer opgenomen, naarmate de kennis hierover toeneemt en de markt meer circulaire producten kan leveren. Ook bij de vorige update zijn weer veel nieuwe circulaire criteria toegevoegd, zoals voor kantoormeubilair en textiel. Ook het gebruik van recycalaat wordt zo bijvoorbeeld bevorderd.

Bij het opstellen of actualiseren van criteria wordt waar mogelijk gebruik gemaakt van de beste praktijkervaringen van experts, categoriemanagers en inkopers, bijvoorbeeld uit de buyer groups circulair inkopen die het Rijk ondersteunt. In die praktijkervaringen zit een dialoog met de markt al verwerkt. Bij grotere wijzigingen in een productgroep wordt daarnaast waar nodig ook getoetst bij het desbetreffende deel van het bedrijfsleven. Om een gelijk speelveld te bewaken gebeurt dit via branchevertegenwoordigers.

5. *De leden van de VVD-fractie vragen hoe de staatssecretaris aankijkt tegen de handhaving van de uitgebreide producentenverantwoordelijkheid (UPV). Ziet de staatssecretaris deze handhaving als voldoende? Wordt er volgens de staatssecretaris voldoende gedaan om illegale handelingen tegen te gaan? Is er voldoende zicht op freeriders die de verplichtingen rondom de UPV ontlopen? Wat kan de staatssecretaris doen om, indien zij dat nodig acht, de handhaving naar een hoger niveau te tillen? Indien de staatssecretaris dit niet nodig acht, waarom niet?*

Het rapport van de adviescommissie Van Aartsen over het stelsel Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) maakt duidelijk waar verbeteringen in het huidige VTH-stelsel gewenst en mogelijk zijn. Omdat UPV een deel van de uitvoering van het afvalbeheer omvat zullen de door de commissie geadviseerde verbeteringen ook een positief effect hebben op het toezicht op de naleving van UPV verplichtingen. Zoals gemeld in mijn Kamerbrief<sup>6</sup> bij de aanbidding van het rapport van de adviescommissie zal uw Kamer nog een nadere reactie

<sup>5</sup> Deze zijn online beschikbaar in de [MVI-criteriatool](#).

<sup>6</sup> [Kamerbrief bij advies Adviescommissie Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)  
[Kamerbrief bij advies Adviescommissie Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

ontvangen op de aanbevelingen van de commissie Van Aartsen waarin ook zal worden ingegaan op de specifieke facetten bij de uitvoering van UPV.

Wat betreft het probleem van free-riders binnen een systeem van UPV merk ik op dat het de primaire verantwoordelijkheid is van individuele producenten - of van producentenorganisaties indien aanwezig - om free-riders op te sporen en aan te spreken op de naleving van UPV verplichtingen. Daarnaast kunnen dergelijke bedrijven via een digitaal meldformulier<sup>7</sup> of telefonisch aan de ILT worden gemeld. Signalen uit de markt zorgen ervoor dat er zicht blijft op free-riders en trends. Op signalen over free-riders wordt door de ILT altijd actie ondernomen en vindt indien nodig handhaving plaats.

De invoering van het Besluit regeling uitgebreide productenverantwoordelijkheid<sup>8</sup> leidt tot meer uniformering in de organisatie en uitvoering van UPV systemen. Vanaf 1 januari 2023 moeten alle reeds bestaande systemen voor UPV voldoen aan dit besluit. Het besluit wijst in beginsel individuele producenten aan als normadressaat. In nagenoeg alle bestaande UPV systemen in Nederland geven producenten collectief uitvoering aan de verplichtingen via producentenorganisaties, in die gevallen kunnen producentenorganisaties worden gekwalificeerd als normadressaat. De ILT acht een collectief normadressaat via een producentenorganisatie een belangrijke voorwaarde voor goede handhaving. Daarnaast kunnen specifieke omstandigheden in een verwerkingsketen, bijvoorbeeld de afhankelijkheid van derden voor het realiseren van de recyclenormen, leiden tot complicaties in de handhaving. Samen met de ILT zal worden nagegaan hoe specifieke verbeterpunten in de handhaving op de UPV ketens kunnen worden gerealiseerd.

6. *De leden van de CDA-fractie merken op dat ook het feit dat het totale grondstoffengebruik van Nederland sinds 2010 nauwelijks is veranderd en dat voor de Nederlandse consumptie steeds meer land nodig is, aantoont dat er nog een lange weg te gaan is richting 2050. De leden lezen dat er sinds 2014 meer afval wordt gestort en dat zes van de zeven overkoepelende nationale doelen voor afval naar verwachting niet zullen worden gehaald. Graag ontvangen deze leden hierover een reactie van de staatssecretaris. Hoe zou volgens de staatssecretaris deze trend moeten worden omgebogen? Wat zou daarvoor nodig zijn, in aanvulling op het huidige beleid? Welke rol kunnen Europese en internationale afspraken hierbij spelen?*

Het circulaire economie beleid is gericht op het verschuiven van de focus van afval naar grondstoffen, met als doel in 2050 volledig circulair te zijn. Beleidsinstrumenten die worden ingezet om de economie circulair te maken, zijn erop gericht om het gebruik van nieuwe grondstoffen en de productie van afval te verminderen. Intensivering van de beleidsinzet is nodig om de circulaire economie doelen voor 2030 en 2050 te behalen. Aangezien veel productie- en waardeketens internationaal zijn, is de Europese aanpak ook van belang.

Ik ga nader in op deze vraag in de kabinetsreactie op de ICER.

7. *De leden van de CDA-fractie delen de constatering uit de ICER dat het stellen van eisen aan het grondstoffengebruik in het ontwerp, de repareerbaarheid van producten en aanwezigheid van schadelijke stoffen in producten bij uitstek om een Europese aanpak vraagt. Op die wijze kan een gelijk speelveld worden geborgd waar het Nederlandse bedrijfsleven baat bij heeft. In de ICER lezen deze leden dat bedrijven die investeren in de reductie van broeikasgassen buiten Nederland daar niet voor worden beloond in het huidige beleid. Deze leden delen de aanbeveling uit de ICER om te zoeken naar mogelijkheden waarmee Nederlandse bedrijven kunnen worden beloond voor de reductie van broeikasgasemissies eerder in de keten. Deze*

<sup>7</sup> Dit kan op <https://tijdelijk.ilent.nl/contact/melden/index.aspx>

<sup>8</sup> Staatsblad 2020 - 375 Besluit van 18 september 2020, houdende regels voor een regeling voor uitgebreide producentenverantwoordelijkheid voor het beheer van afvalstoffen (Besluit regeling voor uitgebreide producentenverantwoordelijkheid)

*leden vragen de staatssecretaris welke mogelijkheden zij hiervoor ziet en in hoeverre deze onderzocht worden. Welke rol ziet de staatssecretaris daarbij voor het op Europees niveau oplossingen bedenken voor deze problematiek?*

Zie antwoord op vraag 3.

- 8. De leden van de CDA-fractie lezen dat in de ICER tevens wordt gesteld dat het nodig is om het beleid meer gebruik te laten maken van ‘drang en dwang’, zodat daarmee een volgende stap in de transitie naar een circulaire economie kan worden gemaakt. Hierbij worden regulerende heffingen, normstelling en het stellen van voorwaarden bij vergunningverlening genoemd. Deze leden vragen de staatssecretaris om hierop te reageren. Ziet zij deze aanbeveling als iets dat op nationaal niveau zou moeten worden opgepakt of vraagt ook dit aspect meer om een Europese aanpak, waarmee ook een gelijk speelveld kan worden geborgd?*

Productie- en waardeketens kennen een sterk grensoverschrijdend karakter en de Nederlandse economie is dan ook sterk verweven met het buitenland. Wet- en regelgeving op EU-niveau is daarom onmisbaar voor een Europees gelijk speelveld en het beter integreren van circulaire principes in het economische systeem voor een schoner en concurrerender Europa. Terecht levert het Europese Circulaire Economie Actieplan<sup>9</sup> (CEAP), dat was aangekondigd in de EU Green Deal, hier een belangrijke bijdrage aan met initiatieven voor de hele levenscyclus van producten, van ontwerp en productie tot consumptie, reparatie, hergebruik, recycling en het terugbrengen van hulpbronnen in de economie.

Nationale kaders kunnen, binnen de randvoorwaarden van de Europese vrije markt, een pioniersrol vervullen en het Europese proces met nationale ervaring ondersteunen. Zo zal worden gezien hoe de Wet milieubeheer de transitie naar een circulaire economie beter kan ondersteunen en hoe hierin beter kan worden aangesloten bij de acties die uit het CEAP voortvloeien. Een andere belangrijke ontwikkeling is bijvoorbeeld de opvolging van het huidige Landelijk afvalbeheerplan (LAP3 - looptijd tot en met 2023) door een Circulair Materialenplan<sup>10</sup> (CMP1).

Ik ga nader in op deze vraag in de kabinetsreactie op de ICER.

- 9.a De leden van de CDA-fractie constateren dat hoogwaardige recycling in de ICER als een belangrijk aandachtspunt wordt genoemd. Zo is er nog veel winst te behalen door secundaire materialen hoogwaardiger in te zetten. Een voorbeeld daarvan is de hoogwaardige toepassing van het recyclaat, waardoor bijvoorbeeld plastic van flesjes vaker opnieuw in flesjes wordt ingezet en niet wordt verwerkt tot bermpaaltjes. Deze leden vragen de staatssecretaris om uiteen te zetten welke stappen zij neemt om deze hoogwaardige wijze van recycling meer te stimuleren. Kan de staatssecretaris daarbij tevens aangeven hoe dit aspect mee zal worden genomen bij de invoering van het statiegeld op blikjes en flesjes? Welke kansen ziet de staatssecretaris daarbij voor het inzetten op hoogwaardige recycling?*

Hoogwaardige recycling vraagt een hoogwaardige vorm van inzameling van zuivere materiaalstromen. Met statiegeld worden flesjes en blikjes hoogwaardig ingezameld en kunnen zo worden gerecycled tot nieuwe flesjes en blikjes. Binnen het VANG-programma is het verbeteren van de kwaliteit van ingezamelde stromen de komende periode een belangrijk aandachtspunt. Aanvullende eisen aan producten en productontwerp, bijvoorbeeld een verplichte toepassing van een aandeel recyclaat in nieuwe plastic producten, vallen onder het EU-productenbeleid en zullen op Europees niveau moeten worden voorgeschreven. In het Actieplan Circulaire Economie heeft de Europese Commissie verschillende voorstellen

<sup>9</sup> COM (2020) 98

<sup>10</sup> Het CMP is aangekondigd in de aanbiedingsbrief behorende bij de tweede wijziging van het LAP3 (Kst 30872 nr. 253, 25 januari 2021)

daartoe gelanceerd, die de komende periode nader worden uitgewerkt en waar Nederland ook een actieve bijdrage aan wil leveren.

*9.b In de ICER worden tevens doelen op het niveau van productgroepen of aanvullende eisen aan de levensduur van producten en transparantie in productontwerp genoemd als mogelijkheden om andere circulariteitsstrategieën te stimuleren. Daarbij wordt aangegeven dat het nodig is om dit verder uit te werken. Kan de staatssecretaris hierop ingaan? Hoe ziet zij dit en op welke wijze kan hieraan, in samenwerking met het bedrijfsleven, uitwerking worden gegeven?*

Er bestaat bij de maatschappelijke en bestuurlijke partners een breed gedeelde behoefte aan uitwerking en concretisering van de doelen voor een circulaire economie omdat zo meer inzichtelijk kan worden gemaakt en het (beter) mogelijk wordt de voortgang in het doelbereik te monitoren. Op dit moment worden samen met de maatschappelijke en bestuurlijke partners de te realiseren doelen voor een circulaire economie voor 2030 en 2050 uitgewerkt en geconcretiseerd (zoals eerder aangekondigd in mijn brief van 27 maart 2020)<sup>11</sup>. Er is een traject in gang gezet om de algemene doelstellingen voor 2030 (50% reductie van de abiotische primaire grondstoffen) en 2050 (Nederland 100% circulair) te concretiseren. Het PBL is gevraagd om hiervoor een inhoudelijke uitwerking te maken. Ik verwacht Uw Kamer voor de zomer te kunnen informeren over deze resultaten. Vervolgens zullen de geconcretiseerde doelen worden vertaald naar domeinen, bijvoorbeeld op het niveau van sectoren, productgroepen en ketens. De doelen op domeinniveau bieden de mogelijkheid om gericht te sturen en de gewenste circulariteitsstrategieën te stimuleren.

Eisen aan levensduur en transparantie in productontwerp zijn belangrijke facetten in een strategie naar circulariteit. Zo gelden voor diverse producten in de groep van elektrische apparaten vanaf 1 maart 2021 nieuwe eisen op reparatie, onderhoud en de beschikbaarheid van reserveonderdelen. Deze eisen zijn gericht op verlenging van gebruiks- en levensduur van producten en staan model voor een nieuwe standaard op dit vlak. Tegen het einde van 2021 zal de Europese Commissie naar verwachting een wetgevend initiatief publiceren dat zich ten doel stelt om duurzaamheid de norm te maken voor producten op de EU markt<sup>12</sup>.

In Nederland worden bedrijven tot circulair ontwerpen van hun producten en diensten gestimuleerd via het programma CIRCO dat bedrijven concrete hulp biedt in het identificeren van circulaire opties die uitvoerbaar zijn.

*10. De leden van de CDA-fractie merken op dat in de ICER tevens aandacht wordt besteed aan de leveringsrisico's die voor Nederland toe blijven nemen. Het gaat daarbij met name om zeldzame aardmetalen, kobalt, wolfram, tantaal, tin en indium, welke worden toegepast in onder andere machines, onderdelen en elektronica. Veel van deze materialen zijn ook cruciaal voor de productie van zonnepanelen, groene waterstof en batterijen van elektrische auto's. Door de energietransitie zullen de leveringsrisico's naar verwachting verder toenemen, omdat de huidige mondiale productie onvoldoende is, zo lezen deze leden. Echter de productiecapaciteit kan niet snel worden uitgebreid, omdat bijvoorbeeld het openen van een nieuwe mijn al snel tien jaar kost. Deze leden maken zich enige zorgen over deze ontwikkeling en vragen de staatssecretaris hoe met deze problematiek het beste om kan worden gegaan. Heeft de staatssecretaris in beeld wanneer de leveringszekerheid van deze materialen echt een bottleneck zal gaan vormen? Hoe kan worden voorkomen dat het zo ver komt? Welke rol spelen Europese oplossingen hierbij? In de ICER wordt efficiënter omgaan met de beschikbare grondstoffen genoemd als mogelijke oplossing. Daarbij wordt vermeld dat dit niet de enige oplossingsstrategie zou kunnen zijn. Deze leden vragen de staatssecretaris welke andere oplossingen zij ziet naast het efficiënter omgaan met grondstoffen.*

<sup>11</sup> Kst 32852 nr.115

<sup>12</sup> <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12567-Sustainable-products-initiative>

In het nationale uitvoeringsprogramma circulaire economie wordt gewerkt aan slimmer (her)gebruik van materialen, componenten en producten. Hierdoor worden de kritieke materialen die hierin zitten langer ingezet in de Nederlandse economie en verbetert de leveringszekerheid. Zo heeft de transitieagenda circulaire maakindustrie becijferd dat het volledig benutten van de circulaire potentie van productgroepen binnen de maakindustrie, de kritieke materialen magnesium, titaan, aluminium, fosfor en antimoon van de lijst van voor Nederland kritieke materialen zouden kunnen verdwijnen richting 2030<sup>13</sup>. Beschikbaarheid van voldoende middelen om dit te realiseren is de belangrijkste randvoorwaarde. De transitieagenda maakindustrie richt zich via de projecten circulaire windparken, - zonneparken, - batterijen en warmte als service ook expliciet op het behouden van kritieke materialen die belangrijk zijn voor onze klimaat- en energiebeleid. Vanuit het besef dat een Europees handelingsperspectief aan de orde is, staat het kabinet ook positief tegenover de vorming van Europese industriële allianties zoals de European Raw Materials Alliance ('Europese Grondstoffenalliantie') en de Battery Alliance. Hiermee wordt industriële productie in Europa bevorderd en circulair ingericht. Nederland is in gesprek met de Europese Grondstoffenalliantie over het verder brengen van de onderwerpen circulaire windparken en circulaire zonneparken. Verder ondersteunt het kabinet bedrijven bij het in kaart brengen van hun leveringszekerheidsrisico's via de Grondstoffenscanner, waarmee bedrijven kunnen beoordelen welke mogelijke leveringszekerheidsproblemen rond kritieke materialen voor hen relevant zijn en wat ze hieraan kunnen doen.

*11.a De leden van de CDA-fractie zien dat er ook in de regio veel gebeurt op het gebied van circulaire economie. In de ICER wordt genoemd dat regionale partijen en overheden de transitie naar een circulaire economie kunnen versnellen als zij meer samenwerken en leren van elkaars ervaringen. Dergelijke samenwerking lijkt deze leden zeer de moeite waard. Deze leden vragen de staatssecretaris welke mechanismen er momenteel zijn om samenwerking en leren van elkaars ervaringen tussen regionale partijen en overheden te faciliteren en welke mogelijkheden zij ziet om dit verder te stimuleren.*

In het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie (UPCE) werken de koepels (IPO, VNG en UvW), individuele regionale partijen (waaronder Omgevingsdiensten en Economic Boards) en het rijk al samen met kennisinstellingen (zoals PBL, CBS, RIVM, TNO en uitvoerende diensten als RWS en RVO) aan verschillende actielijnen, zoals kennisontwikkeling en –deling. Er is een verkenning in voorbereiding over de kennisinfrastructuur voor regio's gericht op het goed integreren, ondersteunen en ontsluiten van kennis en het benutten van kennis en ervaring door samenwerking met bestaande organisaties als CIRCO en Pianoo.

Regionale overheden kunnen deelnemen aan de buyer groups waarin publieke opdrachtgevers samenwerken in de ontwikkeling van een visie op de verduurzaming van een productcategorie, en de toepassing in hun aanbestedingen en het aanmoedigen van andere opdrachtgevers om hetzelfde te doen. In het kader van de Regiodeals wordt samengewerkt ten behoeve van het stimuleren van regionale circulaire economie -strategieën, om de regionale ambities om te zetten in concrete stappen die bestuurlijk zijn vastgesteld. Tenslotte werkt ook het Versnellingshuis samen met ondernemers in de regio's om vragen over hun circulaire businesscase te beantwoorden en deelt kennis met bedrijven door hen te koppelen aan regionale Versnellingspartners (partijen die ook tot doel hebben het helpen van de circulaire ondernemer).

*11.b Voorts merken deze leden op dat er momenteel nog minder aandacht is voor innovaties die het grondstoffengebruik radicaal kunnen veranderen, maar dat er wel ervaringen met circulaire productontwerpen, alternatieve verdienmodellen en deelplatforms worden opgedaan. Deze leden vragen hoe ook deze ervaringen (beter) kunnen worden gedeeld en hoe*

<sup>13</sup> [https://circulairmaakindustrie.nl/app/uploads/2020/12/Feiten\\_Cijfers\\_CirculaireMaakindustrie.pdf](https://circulairmaakindustrie.nl/app/uploads/2020/12/Feiten_Cijfers_CirculaireMaakindustrie.pdf) , blz 5

*dergelijke voorbeelden van andere productie- en consumptiewijzen meer kunnen worden gestimuleerd en verder kunnen worden uitgerold.*

Aangezien circulaire economie nog een jonge transitie betreft, is er veel aandacht nodig voor innovatie. Daarom is in 2018 gestart met de route Circulaire Economie in de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) en is in 2019 een Kennis en Innovatie Agenda Circulaire Economie (KIA CE) geschreven in het kader van het Missiegedreven Topsectoren en Innovatiebeleid. De KIA CE heeft in 2020 al richting gegeven aan diverse *calls for proposals* voor onderzoek door NWO, die dit jaar zullen leiden tot de start van projecten waarin kennisinstellingen samenwerken met bedrijven aan circulaire oplossingen. Dit betreft onder andere circulaire kunststoffen en biograndstoffen, circulaire batterijen voor de aandrijving van schepen en circulair ontwerp van materialen, systemen en processen voor wind- en zonne-energie. Omdat het in beide gevallen wetenschappelijk onderzoek betreft, is de impact daarvan groot. De doorlooptijd van de onderzoeken maakt dat het langer duurt voor de resultaten beschikbaar zijn.

Daarnaast zijn de afgelopen jaren doorbraken gerealiseerd op het delen van auto's (platform Peerby, autodeelprogramma van Rijkswaterstaat), wordt in verschillende pilots gewerkt aan plasticrecycling ter vervanging van fossiele grondstoffen en is dit voorjaar ook een Nationaal Platform Plasticrecycling opgericht om bedrijven, onderzoekers en innovatoren rond dit thema bij elkaar te brengen.

Om het innovatieproces te versnellen, is echter meer aandacht nodig voor het succesvol doorgeleiden van en het valoriseren van de resultaten van de wetenschappelijke trajecten richting marktrijpe oplossingen en producten. Specifiek voor het delen van innovatiesuccessen en ervaringen van ondernemers met circulaire strategieën heeft IenW met veel partijen samen verschillende initiatieven genomen. Ik noem bijvoorbeeld de jaarlijkse Nationale Conferentie Circulaire Economie (<https://www.conferentie-ce.nl>), de week van de Circulaire Economie (<https://deweekvandecirculaireeconomie.nl>), het Versnellingshuis Nederland Circulair! (<https://versnellingshuisce.nl>), de Circular Awards (<https://deweekvandecirculaireeconomie.nl/circulair-awards>), de Innovatie Expo die op 8 april heeft plaatsgevonden, de tweejaarlijkse Koning Willem 1-plaquette (<https://www.kw1prijs.nl/actueel>) en de European Business Awards for the Environment ([https://ec.europa.eu/environment/awards/news\\_and\\_features.html](https://ec.europa.eu/environment/awards/news_and_features.html)), het programma CIRCO gericht op circulair ontwerp (<https://www.circonl.nl>) en de subsidieregeling circulaire ketenprojecten. Alle door deze regeling gefinancierde projecten zijn te vinden op <https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/projecten?query-content=circulaire%20ketenprojecten&undefined=Zoeken&f%5BO%D=jaar%eA2020>.

- 12.a *De leden van de CDA-fractie merken op dat de Reflectiegroep Circulaire Economie een aantal randvoorwaarden aan de governance noemt voor de versnelling van de transitie naar een circulaire economie. Een deel daarvan gaat over het vergroten van de herkenbaarheid van de transitie naar een circulaire economie. Daarbij worden bijvoorbeeld het aanstellen van een boegbeeld en het communiceren met aansprekende en afrekenbare indicatoren genoemd. Hoe kijkt staatssecretaris hiernaar?*

De transitie naar een circulaire economie is relatief nieuw, waardoor herkenbaarheid van de transitie van belang is. Kernindicatoren dragen bij aan de herkenbaarheid van de transitie. Voor het publieke debat en met het oog op versnelling van de transitie is het nodig om met aansprekende kernindicatoren de voortgang naar een circulaire economie te kunnen monitoren en uit te leggen aan een brede groep betrokkenen. Hierbij dient een balans gevonden te worden in enerzijds een set van indicatoren die de breedte van de circulaire economie voldoende weerspiegelt en voldoende informatief is, en anderzijds voldoende compact en begrijpelijk is. Het gaat hier om zowel indicatoren die gericht zijn op circulariteit als ook indicatoren die de effecten van de transitie weergeven. De selectie van kernindicatoren volgt

op het gezamenlijk proces met maatschappelijke en bestuurlijke partners waarin de beleidsdoelen voor een circulaire economie voor 2030 en 2050 uitgewerkt en geconcretiseerd worden (zoals eerder aangekondigd in mijn brief van 27 maart 2020 en momenteel in uitvoering).

Het aanstellen van een boegbeeld voor de circulaire economie is een interessante gedachte die mogelijk verkend kan worden door het nieuwe kabinet in het kader van de volgende fase van de transitie naar een circulaire economie.

*12.b Is de transitie naar een circulaire economie voldoende bekend bij een breder publiek? Wat zou eraan kunnen bijdragen om deze bekendheid te vergroten en daarmee ook het bewustzijn van mensen te verhogen?*

Uit een onderzoek uit 2019 van Kantar blijkt dat 44% van de burgers spontaan bekend is met het begrip circulaire economie.<sup>14</sup> Na het lezen van een definitie geeft 59% aan wel eens van het begrip gehoord te hebben. Daarom werkt de overheid samen met Milieu Centraal om consumenten op een laagdrempelige manier te informeren over circulaire principes en de keuzes die daarbij horen. Communicatiecampagnes rondom het voorkomen van zwerfafval en het stimuleren van tweedehands kleding kopen worden momenteel ontwikkeld en dragen bij aan het vergroten van de bekendheid en bewustzijn over circulariteit. Het vergroten van het aanbod aan circulaire producten draagt ook bij aan de bekendheid van consumenten met de circulaire economie. Hier wordt vanuit het Rijksbrede Programma Circulaire Economie ook op ingezet.

Daarnaast werk ik bij het dwarsdoorsnijdend thema Onderwijs & Arbeidsmarkt samen met Minister Van Engelshoven van OCW en onderwijsinstellingen op alle niveaus (van primair onderwijs tot universiteit) om circulaire economie en duurzaamheid op te nemen in curricula. I&W stimuleert zowel algemene bewustwording van duurzaamheid en circulaire economie, als ontwikkeling van specifieke vaardigheden in beroepsonderwijs. Recente voorbeelden zijn de publicatie van de Bosatlas van de Duurzaamheid, het Lectorenplatform CE en de hackathon met studenten uit het hbo en wo in de Week van de Circulaire Economie. Hiermee wordt de bekendheid van circulaire economie onder jongeren vergroot, en die kennis nemen zij mee als ze de arbeidsmarkt betreden op latere leeftijd. Circulair werken wordt bevorderd in samenwerking met organisaties in het veld zoals de coöperatie Leren voor Morgen en de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB). Een van de doelstellingen van het World Circular Economic Forum (WCEF+Climate) was om bij een wereldwijd publiek bewustzijn te creëren voor de potentie van de overgang naar een circulaire economie voor het tegengaan van klimaatverandering en het stop zetten en ombuigen van biodiversiteitsverlies en vervuiling. De opnamen van de conferentie zijn openbaar beschikbaar op het WCEFplusClimate YouTube-kanaal.<sup>15</sup> Op nationaal niveau wordt jaarlijks de Nationale CE Conferentie georganiseerd voor alle bedrijven, organisaties en burgers die geïnteresseerd zijn in circulaire economie. De conferentie informeert belangstellenden over waar de Nederlandse economie staat in de transitie naar een circulaire economie en agendaert welke acties kunnen worden genomen om de transitie te bevorderen. Er zijn programmaonderdelen voor zowel beginners als experts. De opnames van het gehele programma blijven tot drie maanden na de conferentie online beschikbaar.<sup>16</sup>

*12.c Welke voor- en nadelen ziet de staatssecretaris aan het werken met aansprekende indicatoren? Welke indicatoren zouden dat kunnen zijn en hoe zou bij het opstellen van*

<sup>14</sup> Kantar (2019). Publieksonderzoek circulaire economie. <https://www.vang-hha.nl/@220130/publieksonderzoek-circulaire-economie/> uitgevoerd onder 1057 personen.

<sup>15</sup> Beschikbaar op <https://www.youtube.com/channel/UCIQPDUvu87Y3NOGmsT-4JSQ>

<sup>16</sup> Voor de conferentie van 1 februari 2021, zijn de opnamen tot 1 mei beschikbaar op <https://www.conferentie-ce.nl/>

*dergelijke aansprekende indicatoren rekening kunnen worden gehouden met het feit dat het transitieproces in snelheid en richting kan verschillen per deelgebied?*

De circulaire economie is complex en veelomvattend en is daarom niet eenvoudig in één maat of getal uit te drukken. Om aan de verschillende aspecten aangaande de circulaire economie en de transitie naar een circulaire economie recht te doen, is het monitoren van meerdere indicatoren noodzakelijk. De uitgebreide Integrale Circulaire Economie Rapportage van het PBL laat goed de breedte van circulaire economie zien. Bij de selectie van kernindicatoren dient een balans gevonden te worden tussen een set van indicatoren die de breedte van de circulaire economie voldoende weerspiegelt en voldoende informatief is, en tegelijkertijd voldoende compact, begrijpelijk en aansprekend is voor de betrokken partijen. Het gaat hier bij voorkeur zowel om indicatoren die de circulariteitsdoelen, als de effecten van de transitie weergeven (bijvoorbeeld aangaande klimaat, landgebruik, biodiversiteit, leveringszekerheid, etc.). Naast een aansprekende indicatorenset op nationaal niveau, is het de bedoeling om ook doelen en indicatoren op sector- of productgroepniveau op te stellen. Uiteindelijk moet per deelgebied de transitie zodanig worden gestimuleerd (met daarbij een passende indicatorenset voor het meten van de voortgang) dat de meeste impact door circulaire economie behaald wordt.

- 13.** *De leden van de CDA-fractie lezen dat de reflectiegroep tevens van mening is dat de Rijksoverheid momenteel onvoldoende toegerust is en onvoldoende instrumenten en middelen inzet om de volgende stap in de transitie te zetten en dat de slagkracht om tot een effectieve uitvoering te komen ontbreekt. Hierdoor zou volgens de reflectiegroep de indruk kunnen ontstaan dat er bij de overheid sprake is van handelingsverlegenheid en dat het kabinet zijn eigen doelstellingen onvoldoende serieus neemt. Deze leden ontvangen graag een reactie van de staatssecretaris op deze constatering. In hoeverre deelt de staatssecretaris deze vaststellingen en welke opties ziet zij om de slagkracht van de overheid te vergroten?*

In de afgelopen jaren is gewerkt aan het mobiliseren en samenbrengen van relevante maatschappelijke partijen en (regionale) overheden. Samen met hen is op het terrein van circulaire economie de basis gelegd om gezamenlijke vervolgstappen te nemen. Zo zijn bijvoorbeeld de transitieagenda's opgezet die focus geven aan het beleid en een groot deel van het grondstoffengebruik en energieverbruik in Nederland dekken. Daarnaast is onder meer de monitoring opgezet en het Versnellingshuis voor ondernemers opgericht. Hiermee is een belangrijk fundament gelegd voor de verdere ontwikkeling van de transitie richting een circulaire economie. Daarmee is de transitie naar een circulaire economie tot een kantelpunt gebracht en is het nu zaak verder te versnellen en op te schalen. Ik onderschrijf de constatering van PBL dat het intensiveren van beleid nu noodzakelijk is om de circulaire economie doelstellingen voor 2030 en 2050 te realiseren.

Het is aan het volgende kabinet om hierin keuzes te maken, zodat de doelen gerealiseerd worden. In het kader van de Brede Maatschappelijke heroverwegingen zijn knelpunten, mogelijke oplossingsrichtingen en bijbehorende budgettaire gevolgen in kaart gebracht.<sup>17</sup> Om hierin nadere keuzes mogelijk te maken, wordt gewerkt aan de concretere invulling van de te realiseren doelen voor de circulaire economie. Hiervoor is een traject in gang gezet om de huidige algemene doelstellingen voor 2030 (50% reductie van de abiotische primaire grondstoffen) en 2050 (Nederland 100% circulair) concreter te maken en vervolgens tot een heldere vertaling te komen van de geconcretiseerde doelen over de domeinen.

- 14.** *De leden van de CDA-fractie lezen dat de reflectiegroep tevens van mening is dat overheden de vele instrumenten die zij hebben om de transitie te versnellen tot nu toe onvoldoende of te vrijblijvend inzetten. Circulair inkopen wordt hierbij genoemd als een van deze instrumenten. Ook in de ICER wordt dit element genoemd. Zo wordt onder andere het stellen van eisen bij*

<sup>17</sup> Rapporten Brede Maatschappelijke Heroverwegingen "Naar een economie zonder afval" Kst 32359 nr 4.

*aanbesteding en inkoop door de overheid, dat verder gaat dan alleen eisen te stellen aan recycling, aangeraden waardoor circulair inkopen ambitieuzer kan worden toegepast en er innovatiever aanbesteed kan worden. Er wordt daarom aanbevolen om stapsgewijs de circulariteitseisen bij inkoop en aanbesteding door de overheid verder te bevorderen. Kan de staatssecretaris hierop ingaan? In hoeverre deelt zij de mening dat overheden instrumenten zoals circulair inkopen tot nu toe onvoldoende of te vrijblijvend inzetten? Welke mogelijkheden ziet de staatssecretaris om daarin verbeteringen aan te brengen en daarmee de rol van de overheid als launching customer te versterken? Op welke termijn is dat realistisch gezien mogelijk? Is de staatssecretaris daarnaast bereid om in overleg met het bedrijfsleven te kijken bij welke productgroepen circulair inkopen door de Rijksoverheid de meeste impact heeft op het verminderen van het primaire grondstoffengebruik en daar vervolgens concrete doelen bij te formuleren?*

Maatschappelijk verantwoord inkopen (MVI), waar circulair inkopen deel van uitmaakt, is nog lang geen gemeengoed. Dit ondanks brede steun voor het opgebouwde instrumentarium en een groeiend gebruik van inkoop om onze maatschappelijke doelen te helpen realiseren. Het is nodig om het gebruik en het effect ervan snel verder te vergroten. Ik heb dat mede namens de bewindspersonen van EZK, BZK, BHOS, SZW en OCW aan uw Kamer aangegeven in mijn brief van 22 januari jl. bij het Nationaal plan Maatschappelijk Verantwoord Inkopen 2021-2025. Ik heb daar ook aangegeven welke knelpunten zich voordoen, en langs welke hoofdlijnen ik dit wil aanpakken. Een van die hoofdlijnen is het minder vrijblijvend maken van MVI. Ik wil daarvoor de ambities en wijze van rapporteren en monitoren borgen in nieuwe bestuurlijke afspraken met de andere overheden en het Rijk, in opvolging van het huidige Manifest MVI. Een andere hoofdlijn is het realiseren van extra impact in kansrijke sectoren. Hiervoor ben ik onder meer buyer groups gestart, waarin Rijk en andere overheden samen optrekken in specifieke inkoopdomeinen.

V.w.b. de rijksinkoop heeft het Rijk in 2019 door CE Delft en KMPG laten analyseren bij welke productgroepen circulair inkopen de meeste impact heeft. De hoofdlijnen van deze studies zijn ook onderdeel van de inkoopstrategie van de Rijksoverheid. Het Rijk is graag bereid het overleg aan te gaan met het bedrijfsleven over het terugdringen van het primaire grondstoffengebruik en doet dat ook al via bijvoorbeeld het Platform Circulair Bouwen 23 en het Versnellingshuis Nederland Circulair!.

Verder heeft Rijkswaterstaat in 2020 de strategie “naar klimaatneutrale en circulaire rijksinfrastructuur” uitgewerkt. Samen met ProRail, decentrale overheden en marktpartijen wordt gewerkt aan Roadmaps. Via tussendoelstellingen leiden deze tot volledig circulair werken in 2030. In het kader van launching customerschap is gestart met een eerste pilot Circulair Viaduct. Daaropvolgend zijn met het instrument “small business innovation research (SBIR)” innovaties op het gebied van circulaire viaducten uitgevraagd. De oplossingen die dit oplevert, kunnen de komende jaren in nieuwe projecten worden toegepast.

- 15.** *De leden van de CDA-fractie merken ten slotte op dat de staatssecretaris in haar reactie op de ICER schrijft dat op basis van de monitoringskennis die onder andere uit de ICER naar voren komt tussentijds kan worden bijgestuurd door bijvoorbeeld specifieke activiteiten op te nemen in het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie. Deze leden vragen in hoeverre deze eerste ICER al aanleiding geeft om specifieke activiteiten op te nemen in het uitvoeringsprogramma en, indien dit het geval is, om welke activiteiten dat volgens haar zou moeten gaan.*

De ICER is onderdeel van de beleidscyclus van het Rijksbrede Programma Circulaire Economie. Het is nadrukkelijk de bedoeling om lering te trekken uit de monitoringsresultaten en inzichten mee te nemen bij de actualisatie van het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie. Momenteel loopt er een gezamenlijk proces met de partners bij het programma om te kijken welke aspecten van de circulaire economie naar aanleiding van de ICER steviger

geaccentueerd moeten worden in de actualisatie van het uitvoeringsprogramma. In het najaar zal de actualisatie aan uw Kamer worden aangeboden.

16. *De leden van de D66-fractie lezen dat in de aanbevelingen van de reflectiegroep wordt gesproken over de noodzaak van meer dwingende instrumenten zoals normen en eisen. De leden van de D66-fractie vragen of de staatssecretaris ook de kansen en mogelijkheden ziet in het nemen van meer dwingende instrumenten specifiek gericht op het afdwingen van design for recycling, oftevel het eisen van de mogelijkheid tot hoogwaardig hergebruik. Deze leden vragen tevens of de staatssecretaris deze kansen en mogelijkheden ook ziet voor het eisen van repareerbaarheid of informatie over onderdelen of ingrediënten van producten.*

Voor producten die grensoverschrijdend worden verhandeld is een Europese aanpak nodig. Daarbij is ook de vrijheid tot het stellen van nationale milieueisen gelimiteerd in verband met handelsbeperkingen als mogelijk gevolg daarvan. Van belang is dat de Europese Commissie heeft aangekondigd dat eind dit jaar een voorstel voor duurzaam productbeleid wordt gepubliceerd dat nieuwe regels zal omvatten voor ontwerp van producten met aandacht voor duurzaamheid, repareerbaarheid, productinformatie en hergebruik van producten en materiaal. Daarnaast zullen ontwerpeisen ook een rol spelen in specifieke sectorale productwetgeving die de komende tijd wordt herzien. Overigens is vanaf 1 maart 2021 een nieuwe set bepalingen van toepassing over reparatie, onderhoud en het beschikbaar zijn van reserveonderdelen. Deze bepalingen gelden voor diverse elektrische en elektronische producten waaronder koel- en vriesapparaten, was- en droogmachines, afwasmachines en beeldschermen. Het is te verwachten dat deze set bepalingen de komende periode als de nieuwe standaard in het productbeleid zal worden toegepast.

- 17.a *De leden van de D66-fractie lezen in de brief over een circulaire-economiewet. Deze leden vragen of deze wet ook ruimte voor experimenteren biedt en buiten werking stellen van belemmerende regels mogelijk maakt. Zij vragen tevens of deze wet ook handvatten geeft voor meer dwingende regelgeving om de transitie naar een circulaire economie te versnellen.*

De ICER geeft de boodschap af dat andere typen en minder vrijblijvende maatregelen noodzakelijk zijn om de kabinetsbrede ambitie voor 2050 te kunnen realiseren. De overgang van een lineair naar een circulair economisch systeem vraagt het overwegen van het wetgevingskader. Een circulaire economiewet kan bijdragen aan de totstandkoming van een duidelijk en bestendig kader voor de transitie naar een circulaire economie.

Ook wil ik wijzen op de kamerbrief Opvolging verkenningen Taskforce Herijking Afvalstoffen<sup>18</sup> waarin ik heb aangegeven welke stappen er genomen worden om de huidige experimenteerruimte te verduidelijken. In de lopende verkenning van de modernisering van de Wet Milieubeheer zie ik of er een wettelijk experimenteerkader gecreëerd kan worden. Daarnaast ben ik gestart met het inrichten van de opvolger van het Landelijk Afvalbeheerplan, het Circulair Materialenplan, zodat het afvalbeheer ook toegesneden is op de circulaire economie.<sup>19</sup> Het verkennen wat de mogelijkheden zijn voor stimulering en normering maken hier onderdeel van uit.

- 17.b *Deze leden vragen welke financiële middelen nodig zijn voor de versnellingsfase en of er voldoende mankracht is bij de Rijksoverheid en medeoverheden voor de versnellingsfase?*

Dit is een terechte maar tegelijkertijd lastige vraag. De ICER geeft de heldere boodschap af dat intensivering van beleid noodzakelijk is om de transitie naar een circulaire economie te realiseren. Hier zijn meer en structurele financiële middelen voor nodig.<sup>20</sup> In het kader van de

<sup>18</sup> Kst 32852 nr. 140

<sup>19</sup> Kst 30872 nr. 253

<sup>20</sup> Ter vergelijking; voor het klimaatakkoord is er jaarlijks structureel € 300 mln. beschikbaar en voor circulaire economie is er € 15 mln. incidenteel beschikbaar gemaakt per jaar teruglopend naar € 5 mln. in 2023.

Brede Maatschappelijke heroverwegingen zijn knelpunten, mogelijke oplossingsrichtingen en bijbehorende budgettaire gevolgen in kaart gebracht.<sup>21</sup> Om hierin nadere keuzes mogelijk te maken, wordt gewerkt aan de concretere invulling van de te realiseren doelen voor de circulaire economie. Hiervoor is een traject in gang gezet om de huidige algemene doelstellingen voor 2030 (50% reductie van de abiotische primaire grondstoffen) en 2050 (Nederland 100% circulair) concreter te maken en vervolgens tot een heldere vertaling te komen van de geconcretiseerde doelen over de domeinen. Voor de zomer verwacht ik uw Kamer te kunnen informeren over het rapport van PBL. Op basis hiervan kunnen nadere keuzes worden gemaakt ten aanzien van intensivering en kunnen de bijbehorende budgettaire gevolgen in kaart worden gebracht.

*17.c Hoe wordt het regionale of zelfs het lokale aspect van circulaire economie en grondstoffenstromen opgepakt in nationaal beleid?*

Circulaire economie in de regio is een dwarsdoorsnijdend thema in het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie. Centraal staat onder meer het opschalen van circulaire bedrijvigheid en het verbinden van de regionale praktijk met de landelijke transitieagenda's.

De activiteiten op regionaal niveau zijn toegelicht onder vraag 11A. Hierbij willen we ook leren van het lokale/regionale niveau en dat meenemen op landelijk niveau, zoals bv. ambachtscentra/repair cafés of deeleconomie voorbeelden die hoog op de R-ladder circulaire economie staan.

In het kader van de motie Moorlag over circulaire wijken wordt in de eerste helft van dit jaar onderzocht op welke wijze het Rijk circulaire economie op lokaal niveau het beste kan ondersteunen en welke veelbelovende breder toepasbare lokale initiatieven er zijn.

*18.a De leden van de D66-fractie vragen hoe de staatssecretaris het cruciale aspect van gedrag en maatschappelijke normen op de circulaire economie wil beïnvloeden. Hoe slaat de staatssecretaris een brug tussen de uitgebreide technische rapportage van het PBL en meer bewustwording en begrip bij een veel breder publiek?*

Zie antwoord op vraag 12b.

*18.b Kan een concretere doelenset voor het circulaire-economiebeleid helpen in de communicatie richting een breder publiek?*

Een concretere doelenset geeft richting en helpt daardoor in de communicatie over de doelen, de voortgang ervan en het activeren van een breed publiek; zowel bij de overheid, het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en burgers.

*19. De leden van de D66-fractie vragen naar de samenhang van publieke bewustwording en het grote belang van sociaaleconomische innovatie (bijvoorbeeld andere businessmodellen)? Zo lezen deze leden dat minder dan 40% van de Nederlandse consumenten openstaat voor het aanschaffen van producten die zijn opgeknapt (refurbish) en minder dan 15% voor langdurig leasen en lenen via deelplatformen. Hoe zijn dergelijke maatschappelijke opvattingen te veranderen? En welke rol speelt dit in het beleid van de staatssecretaris? Tevens vragen deze leden hoe fair pricing, het verwerken van milieuschade in de kosten, een plek zal krijgen in het circulaire-economiebeleid?*

Eén van de drie meerjarige Missiegedreven Innovatie Programma's die onderdeel uitmaken van de Kennis en Innovatieagenda Circulaire Economie (KIA CE) richt zich op Vertrouwen,

---

<sup>21</sup> Rapporten Brede Maatschappelijke Heroverwegingen "Naar een economie zonder afval" Kst 32359 nr. 4.

gedrag en acceptatie. Het doel van dit programma is het ontwikkelen van kennis en het stimuleren van innovaties bij bedrijven. Het biedt bedrijven de mogelijkheid vertrouwen te creëren bij afnemers en financiers voor hun circulaire producten, werkwijzen en (technische en organisatorische) oplossingen. Daarnaast kunnen de producten, werkwijzen en oplossingen van de bedrijven bewustwording en gedragsverandering bij consumenten ondersteunen.

Beprijzing van milieuschade zorgt ervoor dat activiteiten die milieuschade veroorzaken duurder worden. Milieuvriendelijkere alternatieven worden hierdoor relatief concurrerender. Beprijzing is een belangrijk instrument om de circulaire economie te stimuleren. Het wordt al ingezet, bijvoorbeeld in systemen van producentenverantwoordelijkheid. Het al dan niet verder beprijzen van milieuschade met nieuwe instrumenten dient door het volgende kabinet te worden afgewogen.

Ik ga nader in op deze vraag in de kabinetsreactie op de ICER.

- 20. De leden van de D66-fractie zijn benieuwd naar de financiering van de circulaire economie. Deze leden vragen of meer middelen uit andere beleidsvelden ingezet kunnen worden op circulaire economie, zoals middelen uit de Wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk (WBSO). Dit is nu slechts 3,2%? Hoeveel kan het groeifonds bijdragen aan de circulaire economie? Hoe wil de staatssecretaris meer van de middelen, die nu wel naar circulaire economie gaan, richten op hoogwaardiger R-strategieën dan recycling, zoals reduce of repair?*

Middelen uit andere beleidsvelden staan open voor de circulaire economie. Dat geldt voor de WBSO (EZK), de Milieu-investeringsaftrek (LNV), de Nationale Wetenschapsagenda, Kiemregeling (OCW) en de generieke instrumenten in het Rijksbrede Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid, zoals de PPS-toeslagregeling en de mkb-innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT).<sup>22</sup> Ook in het Groeifonds kunnen voorstellen worden ingediend op het gebied van circulaire economie. Het percentage van het budget is echter niet veelzeggend, want het gaat om regelingen met heel verschillende budgetten en subsidiepercentages. 3,2% van het WBSO-budget in 2020 is een kleine €41 miljoen, want het WBSO-budget voor dat jaar bedroeg bijna €1,3 miljard.

Het gaat dus vooral om belangstelling vanuit het bedrijfsleven om voor deze regelingen voorstellen in te dienen, want de hoeveelheid succesvolle voorstellen bepaalt het uiteindelijk toegekende subsidiebedrag. Ook de bekendheid van de regelingen speelt mee. De belangstelling bevorderen wij door veel aandacht voor circulaire economie te vragen via grote evenementen als de Nationale Conferentie Circulaire Economie, de Week van de Circulaire Economie, de Innovatie Expo en het World Circular Economic Forum (WCEF+Climate). De bekendheid van de regelingen bevorderen we onder andere door de inzet van het Versnellingshuis Nederland Circulair!, dat vragen van ondernemers over kennis, wet- en regelgeving, netwerkpartners en financiering beantwoordt. Zo heeft het Versnellingshuis al het beschikbare financiële instrumentarium (publiek en privaat) voor circulaire ondernemers in een handige tool beschikbaar gemaakt.<sup>23</sup>

Het richten van specifieke circulaire economie middelen op hogere R-strategieën heeft onze aandacht. We moeten daarbij ook goed kijken naar specifieke sectoren, want het wenselijke niveau op de R-ladder kan verschillen. Zo is voor kunststoffen cruciaal dat recycling op schaal gaat plaatsvinden, en dus de inzameling en retourstromen goed gaan lopen, zodat producenten van plastic geen olie meer hoeven gebruiken als grondstof. Voor asfalt en beton gaat het over zowel refuse-strategieën (vermijden van gevaarlijke stoffen en ontwerp voor een lange levensduur) als om refurbishment, waardoor de levensduur van asfalt in sommige

<sup>22</sup> Een volledig overzicht staat op <https://www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/circulaire-economie/financiële-ondersteuning-circulair-ondernemen>.

<sup>23</sup> De tool is beschikbaar op <https://financiering.versnellingshuisce.nl/>

gevallen kan worden verdubbeld. Hierop moeten dus per sector strategieën worden ontwikkeld en daar werken we hard aan.

21. *De leden van de GroenLinks-fractie lezen dat de hoofdconclusie van het PBL is dat het nationale beleid erin is geslaagd om een brede coalitie van partijen in de samenleving te vormen door circulaire initiatieven te faciliteren, maar dat het beleid momenteel verre van toereikend is om de stevige ambitie van het kabinet, om in 2050 te zijn overgeschakeld naar een volledig circulaire economie, te behalen. Zo is het gebruik van grondstoffen sinds 2010 niet meer gedaald, vereist de Nederlandse consumptie steeds meer land in het buitenland, zijn zes van de zeven doelen voor afval niet gehaald, zijn de leveringsrisico's toegenomen en is slechts 6% van de bedrijven circulair. Deze leden missen in de kabinetsreactie een reflectie van de staatssecretaris hierop. Kan de staatssecretaris reflecteren op deze stevige conclusies? Hoe ziet zij haar eigen rol hierin?*

In de startfase van het Rijksbrede Programma Circulaire Economie heeft het kabinet bewust gekozen voor een netwerksamenwerking met maatschappelijke partijen. Voor een dergelijke grootschalige maatschappelijke en sociaal economische transitie is brede betrokkenheid in de samenleving essentieel. Hiertoe is in 2017 het Grondstoffenakkoord gesloten met ruim 400 partijen, die vervolgens in 2018 samen een vijftal Transitieagenda's hebben samengesteld. In de kabinetsreactie op de Transitieagenda's zijn tien dwarsdoorsnijdende thema's benoemd waarmee kan worden versneld, zoals met producentenverantwoordelijkheid, wet- en regelgeving, circulair inkopen, marktprikkels, en het Versnellingshuis. Met jaarlijks een Uitvoeringsprogramma en een monitor-rapportage van PBL wordt de cyclus gecompleteerd en kan worden bijgestuurd.

Het doel van de startfase was om structuur aan te brengen, te versnellen en op te schalen. Daarmee is de transitie naar een kantelpunt gebracht. PBL geeft aan dat de volgende fase in de transitie vraagt om intensivering van beleid en middelen, om de doelen te kunnen halen. Het is aan het volgende kabinet om hierin keuzes te maken, zodat de doelen gerealiseerd kunnen worden.

Ik ga nader in op deze vraag in de kabinetsreactie op de ICER.

22. *De leden van de GroenLinks-fractie willen graag benadrukken dat er nog maar negen jaar te gaan is om de eerste circulaire-economiedoelstelling te behalen. In 2030 moeten er 50% minder grondstoffen gebruikt worden. Deze leden vinden het daarom zeer zorgelijk dat na alle rapporten die er zijn verschenen en alle vragen die deze leden hierover hebben gesteld, er nog steeds fundamentele keuzes moeten worden gemaakt om de doelstellingen te operationaliseren en meetbaar te maken. Wanneer wordt er een basisjaar vastgelegd? Wordt het materiaalgebruik in tonnen gemeten? Vallen fossiele brandstoffen onder de halveringsdoelstelling? Deze fundamentele keuzes moeten volgens deze leden met spoed gemaakt worden als we die doelstellingen willen behalen. Kan de staatssecretaris toelichten wanneer het kabinet van plan is dergelijke knopen door te hakken?*

In het lopende traject waarin de doelen voor 2030 en 2050 worden geconcretiseerd, zullen in samenwerking met betrokken partijen keuzes gemaakt worden over de genoemde vraagstukken zoals het referentiejaar en meeteenheden.

Zie verder antwoord op vraag 9b.

- 23.a *De leden van de GroenLinks-fractie lezen dat een circulaire-economiewet, waarin Europese verplichtingen en nationale doelen zijn opgenomen, een logisch gevolg is voor een volgend kabinet. Is de staatssecretaris van mening dat dat het moment is om fundamentele keuzes te maken? Welke elementen zou een dergelijke wet volgens de staatssecretaris moeten bevatten?*

Zie antwoord op vraag 21.

23.b *Is dit ook het moment om concrete doelen per transitithema, keten of productgroep te formuleren, zoals het PBL aanbeveelt?*

Zie antwoord op vraag 9b.

24. *De leden van de GroenLinks-fractie zijn blij dat de staatssecretaris nu de conclusie van het PBL beaamt dat minder vrijblijvendheid noodzakelijk is. Deze leden roepen al jaren dat vrijblijvende akkoorden onvoldoende zullen bijdragen aan de transitie naar een circulaire economiebeleid. Hoe kijkt de staatssecretaris terug op het tot nu toe gevoerde beleid? Op welke wijze denkt zij dat er nu echt stappen gezet kunnen worden richting de doelen van 2030 en 2050? Gaan we van vrijblijvende akkoorden overschakelen op harde afspraken?*

Zie antwoord op vraag 21.

25.a *De leden van de GroenLinks-fractie lezen dat de staatssecretaris de vijf aanbevelingen van het PBL ondersteunt, maar zij gaat niet volledig in op alle individuele aanbevelingen. Hierover hebben deze leden nog enkele inhoudelijke vragen. Het PBL doet de aanbeveling om milieuschade in de prijzen van producten en diensten te verrekenen. Op welke wijze interpreteert en ondersteunt de staatssecretaris deze aanbeveling? Hoe kijkt zij bijvoorbeeld naar een verpakkingenbelasting of het verlagen van de btw op reparaties?*

Beprijzing van milieuschade zorgt ervoor dat de maatschappelijke kosten van vervuiling (meer) worden betaald door de veroorzaker(s) daarvan. Hierdoor worden activiteiten die milieuschade veroorzaken duurder. Dat maakt milieuvriendelijkere alternatieven relatief concurrerender in de markt en zorgt ervoor dat de vervuiler betaalt. Voorbeelden van deze vorm van beprijzing zijn milieubelastingen, verhandelbare emissierechten en systemen van producentenverantwoordelijkheid.

Ik ga nader in op deze vraag in de kabinetsreactie op de ICER.

25.b *En wanneer verwacht zij dat er minimeisen komen voor de hoeveelheid gerecycled materiaal in producten?*

De Europese Commissie zet in de uitwerking van het actieplan circulaire economie in op het verbreden of verder aanscherpen van algemeen productbeleid en verschillende sectorale regelgeving waaronder batterijen, verpakkingen en autowrakken. Een verplichte toepassing van recycalaat heeft daarbij voor Nederland prioriteit. Een grote concentratie van de wetgevingsvoorstellen ligt in 2021-2022. In december 2020 is het voorstel voor een nieuwe Batterijenverordening uitgekomen, waarover de onderhandelingen in 2021 plaatsvinden. Na presentatie van de voorstellen door de Europese Commissie en de afronding van het codecisieproces met de Lidstaten en het Europees Parlement zal een implementatietermijn gelden. Een reële planning is daarmee drie tot vijf jaar voordat Europese verplichtingen in de praktijk gebracht zijn. Nederland zet zich proactief in om het Europese proces te bespoedigen en onze kennis en ervaring op genoemde onderwerpen te delen. Binnen het Nederlandse en Europese Plastic Pact zal Nederland aan dit proces bijdragen door met partijen te verkennen hoe een dergelijke maatregel eruit kan komen te zien en wordt de Nederlandse positie onder de aandacht gebracht van de Commissie. Tevens heeft Nederland op het World Circular Economy Forum (WCEF+Climate) andere landen opgeroepen aan de slag te gaan met een vast aandeel gerecyclede materialen.

25.c *Deze leden lezen dat het kabinet het belang van circulariteitseisen bij inkoop en aanbesteding onderschrijft. Deelt de staatssecretaris de opvatting van deze leden dat daarvoor een heldere doelstelling nodig is? Wanneer is de Rijksoverheid bijvoorbeeld van plan om zelf volledig circulair in te kopen?*

Ik deel de opvatting dat heldere doelen de uitvoering van circulair inkopen bevorderen. Het Rijk heeft voor de verduurzaming van de eigen organisatie gekozen voor een integrale aanpak. Leidende doelen daarbij zijn onder meer klimaatneutraal in 2030, 50% minder primair grondstoffengebruik in 2030 en volledig circulair in 2050 en het voorkomen en aanpakken van misstanden in de productieketen. Deze doelen zijn afgesproken in de inkoopstrategie van het Rijk “Inkopen met Impact”<sup>24</sup>. Specifiek voor circulariteit heeft het Rijk zich daarnaast tot doel gesteld om in 2023 tien bedrijfsvoeringscategorieën circulair te hebben en in 2030 de kantoren circulair te beheren. Deze doelstellingen zijn breder geformuleerd dan alleen een inkoopdoel omdat het circulair maken van de eigen organisatie meer behelst dan een inkoopopgave. Het gaat ook om gedrag, verlengen van de levensduur van producten, zorgvuldig beheer en ook om de beslissing om spullen níet in te kopen. Door de Rijksmarktplaats voor kantoormeubilair wordt jaarlijks bijvoorbeeld meer dan 5 miljoen euro bespaard door het delen en in gebruik houden van meubilair tussen de ministeries. Om de inkoopinspanning vroegtijdig te richten is afgesproken dat in 45 relevante productgroepen maatschappelijk verantwoord inkopen altijd wordt uitgevraagd; circulair inkopen valt daaronder, in een samenhangende afweging met andere duurzaamheidsthema’s, en in toenemende mate op een ambitieus niveau.

26. *De leden van de GroenLinks-fractie maken van deze gelegenheid gebruik om te reflecteren op de implementatie van de Single Use Plastics (SUP)-richtlijn aankomende zomer. Tot onvrede van deze leden heeft de staatssecretaris voor een zuivere implementatie van de richtlijn gekozen en toont het kabinet niet meer ambitie bij de implementatie. De staatssecretaris heeft wel toegezegd dat er aanvullende maatregelen zouden komen in aanvulling op de SUP-richtlijn. In de recent verschenen Kamerbrief ‘Van wegwerpplastics naar praktische oplossingen voor hergebruik’ (Kamerstuk 30872, nr. 254) missen deze leden echter de aanvullende maatregelen waar zij op hadden gehoopt. Er zijn geen bindende doelstellingen voor het verminderen van de consumptie van plastic opgenomen en er zijn ook geen aanvullende producten (onzinplastics) die worden verboden, zoals bijvoorbeeld plastic theezakjes of plastic confetti. Waarom heeft de staatssecretaris die keuzes, die worden ondersteund door de milieuorganisaties, niet gemaakt? Is de staatssecretaris van mening dat zij op dit moment voldoende maatregelen neemt om onzinplastics tegen te gaan? Deze leden zijn wel verheugd dat de staatssecretaris mogelijkheden verkent om wegwerpbekers- en maaltijdverpakkingen en alle wegwerptassen niet langer gratis te verstrekken. Welk tijdpad ziet zij hierbij voor zich? Geeft zij dit als expliciete opdracht mee aan haar opvolger?*

Bij het versturen van de brief was het kabinet reeds demissionair. Het is daarom aan een volgend kabinet om keuzes te maken over aanvullende maatregelen die verder gaan dan de SUP-richtlijn. De maatregelen binnen het kader van de SUP-richtlijn gaan uiteraard door, want die vloeien voort uit Europese afspraken. Momenteel loopt een stakeholderproces om de wettelijke maatregelen voor reductie van wegwerpbekers en maaltijdverpakkingen in beeld te brengen. De planning is om de maatregelen eind dit jaar in een ministeriele regeling vast te stellen en per 2023 in werking te laten treden.

27. *De leden van de GroenLinks-fractie hebben tot slot nog vragen over de aangenomen motie van het lid Kröger over het opnemen van de recyclebaarheid in aanbestedingsregels voor kleding en schoenen voor Defensie en hulpdiensten (Kamerstuk 32852, nr. 121). Kan de staatssecretaris toelichten wat de stand van zaken is met betrekking tot dat onderzoek? Worden er wijzigingen gemaakt in het aanbestedingsbeleid om zeer zorgwekkende stoffen in het materieel terug te dringen?*

De motie is in behandeling. Ik streef ernaar uw Kamer dit voorjaar hierover te informeren in de Kamerbrief over de voortgang van het circulaire textielbeleid. Daarop vooruitlopend kan ik u namens mijn ambtsgenoot van Defensie melden dat Defensie, mede op grond van het

<sup>24</sup> <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2019/10/28/inkopen-met-impact/Inkopen+met+impact.pdf>

Rijksbeleid, duurzaam inkoopt. Dat moet uiteraard in evenwicht zijn met de operationele belangen van de krijgsmacht. Ook levert Defensie met het hergebruik van kleding een bijdrage aan een circulaire economie. Met het project Tropenkleding, waarbij kleding voor de Koninklijke Marine deels is gemaakt van PET-flessen, heeft Defensie afgelopen december de KoopWijsPrijs 2020 gewonnen. Die prijs reik ik, op basis van publieksstemmen, jaarlijks uit voor een ambitieus, vernieuwend of anderszins opvallend project op het gebied van maatschappelijk verantwoord inkopen.

Ook de hulpdiensten in Nederland maken mooie stappen in het circulair maken van hun bedrijfskleding. PFAS-stoffen zoals PFOA worden met name toegepast in bluskleding. Zoals ik u eerder heb geïnformeerd werkt Nederland samen met een aantal andere landen aan een Europese restrictie op het gebruik van PFAS in niet-essentiële toepassingen.

*28.a De leden van de SP-fractie vragen op welke wijze gehoor is gegeven aan de oproep van onder andere de Algemene Rekenkamer dat er meer gewerkt moet worden aan concrete en afrekenbare (tussen)doelen en criteria, om de effecten van beleid op het gebied van circulaire economie te kunnen monitoren.[1]*

Zie antwoord op vraag 9b.

*28.b Deze leden vragen dit omdat in de inleiding van het rapport naar het raamwerk wordt verwezen, dat alleen een zeer globaal beeld geeft. Kan hier verder op in worden gegaan? Welke stappen in de monitoring- en sturingssystematiek gaan nog gezet worden?*

In de inleiding van de ICER wordt zowel verwezen naar het raamwerk voor doelen en indicatoren (H1.2) als naar het raamwerk voor monitoring en sturing (H1.4). Tussen beide raamwerken zit overlap. Het raamwerk voor monitoring en sturing omvat twee kernelementen: het monitoren van grondstoffengebruik en de effecten ervan (globaal weer gegeven het raamwerk voor doelen en indicatoren), én het transitieproces dat moet leiden tot een circulaire economie. De ICER is een van de eerste rapportages van de wereld die op deze manier integraal de Circulaire Economie in kaart brengt. Het PBL werkt samen met enkele kennisinstellingen de komende jaren aan de uitwerking van het monitoringsraamwerk in het Werkprogramma Monitoring en Sturing. Er wordt in dit programma kennis vergaard en methodologieën ontwikkeld op allerlei gebieden, zoals milieu-impact van productgroepen, grondstoffenvoorraden, consumentengedrag, werkgelegenheid, toegevoegde waarde etc. Meer informatie over de verschillende stappen die worden gezet in het werkprogramma is te vinden op <https://www.pbl.nl/publicaties/werkprogramma-monitoring-en-sturing-circulaire-economie-2021>

*29. De leden van de SP-fractie vragen wat het concreet betekent dat de leveringsrisico's voor kritieke metalen is toegenomen. Op welke wijze kan dit worden opgelost zonder dat de gestelde doelen teniet worden gedaan? Is dit bijvoorbeeld aan de vraagkant op te lossen door gebruik te maken van andere materialen of door het terugdringen van de vraag? Deze leden zien hier graag een verdere toelichting op.*

Zie antwoord op vraag 10.

*30. De leden van de SP-fractie lezen dat het PBL stelt dat de stappen die tot nu toe zijn gezet door de overheid vooral faciliterend zijn geweest en passen bij de beginfase. Deze leden vragen op welke wijze en termijn de vervolgstappen gezet gaan worden. Zij zijn zich bewust van de demissionaire status van het kabinet, maar gaan ervan uit dat er lopend beleid op dit onderwerp is. Vandaar toch de volgende vragen: Gaat de overheid zelf meer de regie pakken? Ook het PBL stelt dat er meer gericht beleid nodig is om de doelen te behalen. Kan hier verder op worden ingegaan? Waar kan dit beleid uit gaan bestaan? Deze leden constateren dat ook het PBL zich bewust is van de noodzaak om te komen tot meer normering*

*en dwang. Is de staatssecretaris het hier inmiddels ook mee eens? Dat zij zegt de aanbevelingen te herkennen en te ondersteunen bevreemdt deze leden, aangezien deze staatssecretaris tot nu toe zeer terughoudend is geweest in het stellen van normering en bij het ingrijpen in de markt. Deze leden hebben hier meermaals aandacht voor gevraagd. Bijvoorbeeld bij het aanpakken van het feit dat virgin plastic goedkoper is dan gebruikt plastic en recycling hierdoor amper van de grond komt. Deze leden juichen het toe wanneer er daadwerkelijk meer regulering en normering zal worden ingezet, maar zij zien daar tot nu toe zeer weinig van terug in recent beleid. Ook het feit dat er nu nog wordt gewerkt aan een raamwerk voor een roadmap, waaruit dan op nog langere termijn eens concrete doelen kunnen worden bedacht, stelt niet direct gerust. Kan hier verder op in worden gegaan? Afspraken met de sector op basis van vrijwilligheid is toch niet wat door het PBL wordt bedoeld? Dat de staatssecretaris nu pas spreekt over de noodzaak om tot minder vrijblijvendheid te komen, achten deze leden rijkelijk laat. Zij vragen waarom hier, ondanks herhaaldelijke oproepen van onder andere de SP, zo lang mee is gewacht en er ook nu geen concreet beleid wordt ingezet. Is dat een beleidsinhoudelijke keuze of het gevolg van de demissionaire status van het kabinet en de staatssecretaris? Deze leden roepen een volgend kabinet op om hier meer urgentie aan te geven en op afzienbare tijd met daadwerkelijk concreet beleid te komen.*

In de startfase van het Rijksbrede Programma Circulaire Economie is ingezet op het bij elkaar brengen en mobiliseren van maatschappelijke partijen om een structuur aan te brengen om de circulaire economie transitie in gang te zetten en te versnellen. Het doel van de startfase was om structuur aan te brengen, te versnellen en op te schalen. PBL concludeert in de ICER dat het kabinet in de afgelopen periode de basis heeft gelegd en structuur heeft aangebracht. Het is helder dat een kantelpunt is bereikt om naar een volgende fase in de transitie te gaan, waarin intensivering van beleid noodzakelijk is om de 2030 en 2050 doelen te bereiken.

In de afgelopen kabinetsperiode zijn verschillende wettelijke maatregelen genomen. Het gaat onder andere om de wijziging van het Besluit Beheer verpakkingen met nieuwe, aangescherpte doelstellingen voor de verpakkingsmaterialen kunststof, glas, papier, hout, metaal; het besluit regeling voor uitgebreide producentenverantwoordelijkheid; de implementatiewet wijziging EU-Kaderrichtlijn afvalstoffen; het besluit maatregelen kleine kunststof drankflessen en het besluit metalen drankverpakkingen (statiegeld). Voor deze laatste is de procedure bijna afgerond.

In de kabinetsreactie op de ICER ga ik nader in op de aanbevelingen van het PBL.